

A SZTÁLINVÁROSI MOZAIKOK

Fónyi Géza

NÉPI demokráciánk egyik büszkesége Sztálinváros, melyet népünk és kormányzatunk nagy lendülettel és áldozattal épít. Érthető tehát, illetőleg ebből következik, hogy kormányzatunk nem elégszik meg csupán az ipari célok végrehajtásával, hanem olyan várost akar teremteni, amely egyben esztétikai élvezetet is nyújt az ottlakó dolgozóknak. Ezért az építkezésbe belekapcsolta a festészetet és a szobrászatot is. Sztálinváros új képzőművészeti alkotásai közé tartozik az üzletház falán elhelyezett öt darab mozaik.

A mozaik-műfaj — mint tudjuk — igen régi keletű. Eredete visszanyúlik Egyiptomba és Mezopotámiába. A reneszánsz óta hanyatlásnak indult, majd szinte végképpen megszűnt, s csak a század elején a szecesszióban éledt újra. A mozaik-művességet feleleveníteni akaró művészeink igen nehéz feladatra vállalkoznak, különösen nálunk Magyarországon, ahol ennek a műfajnak jóformán semmi tradíciója sincs. A mozaikkal szemben olyan előítélet élt művészeinkben és műkritikusainkban, hogy a mozaiknak valami egészen különleges stílusa van, amelyik erősen elkülöníti a festésztől. Ezt az anyag és technika sajátjaiból vezették le. Akik így gondolkoznak, azok elsősorban a bizánci mozaikokra emlékeznek, amelyek valóban különleges és jellegzetes stílust mutatnak. Ha azonban az egész műtörténetet nézzük, azt látjuk, hogy a mozaik, éppen úgy mint a festészet, a kor szükségleteiből származott, s annak művészi szemléletét tükrözte. Így a római realista művészet idején a mozaik is reális természetsszemléletet mutat, a középkor absztrakt festészetével párhuzamosan a mozaik szintén elvont jellegűvé válik, majd a szecesszió üres formalizmusa jelentkezik a mozaikokon is. Két korszak, pl. a gotika vagy a reneszánsz alkotásai lényegesen nagyobb szemléleti és stílári különbséget mutatnak, mint a gotikán vagy reneszánszon belül az egyes műfajok. Természetesen a mozaik valóban más, mint az olajfestmény. Semmi értelme sem volna egy olajfestmény köbe való átültetésének. A mozaiknak megvan a maga sajátos hangja, amivel éppen olyan kifejező tud lenni, mint minden más képzőművészeti alkotás, de ha e sajátos hangját feladja, olyanná válik mintha valaki elváltozott hangon énekelne. Egy zenedarab akár he-

gedűn, akár zongorán játsszák vagy énekelik, ugyanaz a zenedarab marad, csak a hangszerek által módosul a hang színe. A hegedű nem utánozhat énekhangot és megfordítva. A mozaik anyagánál és technikájánál fogva kötöttebb, sommázóbb előadásmódot igényel, de művészeti alapállásában ugyanolyan, mint a kor festészete vagy szobrászata.

Képzőművészetünk a szocialista realizmus irányába halad. Természetes tehát, hogy a sztálinvárosi mozaikok alkotói is erre törekedtek. A nehézség abban rejlett, hogy — mint említettem — semmiféle ilyen irányú tradícióra nem támaszkodhattak. A legrégebb római realista mozaikok időben és felfogásban sokkal távolabb esnek tőlünk, sem hogy mai törekvéseinkben példaképeink lehetnének, s a Szovjetunióban elért eredmények művészeink előtt sajnos még kevésbé ismertek.

A mai hangú mozaikot tehát igen nehéz megteremteni, joggal mondhatjuk, hogy művészeink szinte úttörőként szerepelnek a szocialista realista mozaikművészet megalkotásában.

Ez az első kísérlet igen biztatónak mutatkozik. Az öt kép, ha némi ingadozásokkal, sőt olykor némi bizonytalansággal küzd, mégis elindult egy olyan úton, mely a korszerű mozaik megalkotásához vezet.

Az öt kép közül három ipari, egy mezőgazdasági témájú, egy pedig népi táncokat ábrázol. A sorozat egyes darabjai tematikailag igen szépen egészítik ki egymást, és jól fejezik ki mai életünket.

Külön feladat volt öt különböző művész alkotásait összehangolni. A sorozatos konzultációk eredményeképpen Iván Szilárd kapta a kompozíciók, azok stílusa, ütemezése, dekoratív hatása egybehangolásának fel-

HEGYI GYÖRGY: Sztálinváros építése (Részlet)

MATTIONI ESZTER: Táncoló lány (Részlet)

IVÁN SZILÁRD: Kőműves (Részlet)

adatát. Iván Szilárd ezt a feladatot igen kitűnően látta el. A kompozíciók valóban alkalmazkodnak a mozaik jellegéhez, a figurák egymáshoz való fűzése relief-szerű, a téri mélység lecsökkentésével minden jelenet az előtérben játszódik le. Ez az összehangolás azonban egyáltalán nem ment a művészegyéniségek rovására. Az öt képnek a művészi felfogása és műfaji szelleme egységes, azon belül a művészek egyénisége igen gazdag és kedvező variációkat hozott létre.

Sorbavéve az egyes művészeket és műveket, véleményem szerint *Iván Szilárd* váltotta be legjobban a hozzáfűzött reményeket. Az *építő brigád* c. kompozíciója szabatos, világos, tiszta, áttekinthető, azonnal érthetővé teszi a tematikát. Alakjai konstrukcióban, rajzban, kifejezésben a mozaikhoz alkalmazkodva igen egyszerűen, de nagy kifejezőerővel vannak megalkotva. Rajztudása ezen a mozaikon teljes egészében érvényesülhetett.

A két fiatal, *Rácz András* és *Hegyi György*, szintén jó munkát végeztek, bár *Hegyi György* Szálinváros építését ábrázoló munkáján helyenként konstrukciós és rajzi bizonytalanságok mutatkoznak. A fiatal művészeknek még igen sokat kell rajzolni ahhoz, hogy valóban elmélyült munkát tudjon létrehozni. A képet első-

sorban a kompozíciós elrendezés, a tömeghatás menti meg.

Rácz András a mozaik műfaji lehetőségeinek szempontjából nem szerencsés témát kapott. Az izzó fém visszatükrözése az egyes alakokon, bármilyen jól van érzékeltetve, átlép a mozaik határain és inkább festményt utánoz. Az egyes műfajoknál, így a mozaiknál is számolni kell a műfaj sajátjaival s aszerint kell a témát megszabni. *Rácz András* alakjai elég jól rajzoltak, egyszerűek, tömörek, talán kissé túltömörek is. A feladott témának megfelelően a művész kénytelen volt mélyebb teret ábrázolni, mint amilyen a mozaiknál kívánatos volna. Ennek ellenére is a művész a lehetőségekhez képest igen derekasan megbirkózott a feladattal, de nyilván még jobb művet tudott volna produkálni, ha anyagszerűbb témát kapott volna.

Kedves és színes világot varázsol elő a kis mozaik-kockákból *Mattioni Eszter*. Látszik, szeretettel foglalkozott a feladattal. Hímes köveire emlékeztető eleven-séggel fogta meg a témát. Hellyel-közzel talán egyszerűbb színskálát használhatott volna. Kompozíciója és dekoratív hatása eleven, kifejezi a népi táncegyüttes derűs hangulatát.

Percz Jenő „Az ipar segítségével a mezőgazdaságnak”

c. mozaikjának kompozíciófüzése tiszta és szabatos, az alakok azonban nem eléggé kifejezőek. A típusok nem szerencsések, ráadásul rajzi és konstruktív bizonytalanságban szenvednek. Perez Jenő régen foglalkozik mozaikkal, s ennek a műfajnak Magyarországon jelenleg talán a legjobb technikusa; kár, hogy előadása kissé száraz és merev.

A mozaik-képek közös erénye a kompozíciók világos, tiszta fogalmazása, a téma reális formában való előadása. De a mozaikoknak nemcsak közös erényük, hanem közös hibájuk is van. Ez elsősorban a színmegoldásnál mutatkozik. Néha a színesség kissé a tarkaságba megy át, és nem igazodik a rajzi és formai egyszerűséghez. Ez azonban nemcsak a művészek hibája. Nem állott rendelkezésükre olyan és annyi anyag, hogy egyszerű és a mozaik stílusában hatásosabb színakkordokat tudtak volna alkalmazni. Kénytelenek voltak sokszor olyan színeket is belevegyíteni, amelyek a színegységet veszélyeztették. Meg kell azonban állapítani, hogy ezt az akadályt több ízben igen leleményesen át tudták hidalni. Az öt mozaikkép mellett egy igen érdekes és teljesen újszerű kísérlet történt a népi művészet mozaikba való átültetésére. A sztálinvárosi Üzletház kapubéltetének mozaikborítását kalocsai pingáló asszonyok előrajzolására nyomán vitelezték ki a művészek. Hogy a mozaikok az épületen miként hatnak, — ez még nyílt kérdés, csak a beépítés után fog eldőlni. Félő, hogy az utólag odatervezett mozaikok applikációként és nem az épület szerves részeként fognak hatni. Ismételten le kell szögeznünk, hogy építész és festő, vagy szobrász között csak akkor jöhet létre eredményes együttműködés, ha az építész eleve számol festészeti, vagy szobrászati művek alkalmazásával, és azok számára megfelelő architektonikus keretet biztosít.

A művészek a technikai feltételek elégtelensége miatt igen nagy nehézségekkel küzdöttek. Szűk kis helyre összezsúfolva dolgoztak, ahol munkájuk alig volt áttekinthető. Ilyen biztató kezdet után igazán legfőbb ideje volna, hogy a további munkák elvégzésére (pl. a földalatti mozaikjai) egy jól felszerelt

IVÁN SZILÁRD: Munkásleány feje
(Részlet „Az építő brigád” c. mozaik-képből)

műhelyt állítsanak fel, és kellő anyag álljon rendelkezésre.

Egybevetve örömmel kell üdvözölni ezt az öt mozaikképet. Megmutatták, hogy rövidesen kialakulhat egy olyan művészgárda, amelyik az újabb feladatokon nevelkedve, valóban képes lesz a mai igényeknek megfelelő művek alkotására.

RÁCZ ANDRÁS: Martinászok
(Részlet)